

BEFOGADÓ: KÖZÖSSÉGI TERVEZÉS ÓBUDÁN





Segíthet egy elhagyott épület rehabilitációja egy új közösség megszületésében? Hogy lehet egy adott területen élő emberek között kapcsolatokat, közösséget létrehozni? Egy közös ügy, érdek, összehozhatja őket? Hogyan hívhatjuk fel a helyiek figyelmét egy épületre, melyet sokan akár bontás alá vetnének? Munkánk fókuszában ezek a kérdések állnak. Egy már elhagyott, eredeti funkcióját elveszített épületnek keresünk újat. Az eszközünk ennek megvalósításához a közösség bevonása, a helyiekkel való párbeszéd folytatása. Az elhagyott épületünk pedig nem más, mint az óbudai gázfogadó. Egy különös kis héjszerkezet, mely az óbudai kísérleti lakótelep szélén ácsorog jelenleg elhagyatottan, új gazdára várva. Még a környéken élők közül is sokan csak találgatnak, egykoron mi lehetett a célja az épületnek, és egyáltalán most használja-e bárki is. Szovjet bunker, repülő csészealj, furcsa kupola, gomba alakú kisház, vagy éppen egy kihívás, hogy felfussz rá? És miért éppen ott van a lakótelep szélén? Ahhoz, hogy megismerjük ezt az építményt, először párat lépünk hátrébb, és szemléljük meg hol is helyezkedik el ez a bizonyos gázfogadó.



Az egykoron közmű szerepet betöltő épület az óbudai kísérleti lakótelep csücskén áll. A környék első ránézésre egy egyszerű lakóházakból és a közöttük elterülő növényekkel tarkított területből tevődik össze. Közelebről vizsgálva azonban mind építészeti, mind történetileg érdekes környékre bukkanhatunk. Az 50-es évek végén, mielőtt a többemeletes lakóépületek épültek, Óbuda falusi jellege még erősebb volt. Azonban mivel Budapest periferiájába tartozott, a városi ipari jelleg is jelen volt többek között egy téglagyár formájában. Ezt a téglagyárat bontották le, hogy a területét egy új lakóövezet kiépítésére használhassa a város. A cél egy többlakásos házakból álló lakótelep kialakítása volt, melyre egy pályázatot írtak ki 1958-ban. Az úgynevezett "C" terv célja nem az egysíkú, kissé mogorva beütésű panellakások felhúzása volt, amit minél gyorsabban akartak megtervezni, majd azt követően sokszorosítani. Ez a pályázat sokkal inkább szólt a kísérletről, innovációról, újdonságok feltárásáról. A lakások egyedi tervezésűek voltak, és annak ellenére, hogy a lakáshiányra, illetve a tömeges ellátásra kerestek megoldást, hatékonyságra és helytakarékosagra törekedve, az ötletekből és újításokból nem spóroltak az építészek. 180 terv került beküldésre, melyből a husz legjobbra értékelt tervet építették meg. Így születtek meg a lakótelep különféle méretű és elrendezésű lakóházai, melyek elszórtan helyezkednek el, így közöttük szabad terek alakulnak ki. Az akkoriban frissen ideköltöző lakók sok időt töltöttek a házak közötti tereken, mivel a lakások akkori viszonylatban is meglehetősen kis méretűeknek számítottak. A mindenki számára újdonsült helyzet és a friss környezet könnyen összehozta az embereket. Így kialakulhattak különféle kapcsolatok a lakók között, ami erősítette a közösségérzetet. Szabadidejükben sokan tartózkodtak lent, a gyerekek a házak közé kihelyezett homokozókban játszottak, a felnőttek között pedig beszélgetések alakultak ki.

–“A különböző helyről jövők, különböző érdekeltségűből és kultúrából jövő emberek, szinte azt lehet mondani, hogy összeforrott családot alkottak a házon belül, az első szilvesztert például együtt töltöttük. (...)Egymás gyerekeire is vigyáztunk, akinek éppen szüksége volt. (...)Tényleg ilyen nagyon jó kis közösség alakult ki, nagyon gyorsan. A gyerekek együtt játszottak (...) Nekem ez nagyon jó volt, mert csak kiinteztettem, hogy “kész a vacsora, gyere, gyere, gyorsan haza!”- akkor még, ugye, nem voltak a fák ekkorák ott, és fel lehetett látni.”

–“Nagyon jó volt itt, igen. Tele volt az egész lakótelep gyerekekkel. Rengeteg gyerek volt, rengeteg. Nem is volt ennyi autó, a Bécsi úton labdázunk, kidobóst játszottunk, rúgtuk a labdát. Lányok, fiúk vegyesen. Este hét órakor az egész telepen fölkapcsolódott a lámpa, és akkor oszolj volt, akkor mindenki ment haza...A lakók büszkék voltak arra, hogy itt laknak. Nagyon szeretek itt lakni. Ha lemegyek az utcára, az idős nénitől kezdve, itt a telepen jóformán, a régiek közt, mindenkit ismerek. Hát itt nőttem föl. Én úgy nem tudok lemenni az utcára, hogy valakivel ne találkozzam. Ritka szép lakótelep.”¹

¹ Branczik Márta – Keller Márkus: Korszerű lakások – 1960 Az óbudai kísérlet. TERC kft., 2011

Az elmúlt hatvan évben azonban számos változás történt. A lakók időközben kicserélődtek, a társaságok szétszéledtek, az új lakók már nem keresik egymás társaságát. Sok albérlő és átmeneti lakos van, a modern, rohanó világ pedig hatással van az emberek életére. A reggeltől estig dolgozó lakók mindig sietnek, nem állnak meg körülnézni, beszélgetni szomszédiakkal. Kevesen keresnek már kontaktust a közvetlen lakókörnyezetükben, a kapcsolatok kialakulása, dinamikája megváltozott. A lakótelepen házak között megnőttek a fák, a magasba ágaskodó, sűrű lombkorona pedig egyes részeket árnyékossá, sötétté tesznek. Egyrésztől ez egyfajta csendes elhatárolást nyújt a környező főutaktól, amely akár az arra éppen csak elsétálókra is bevonhatja. Másrésztől azonban az eldugottság, rejtettség összefonódik az elhagyatottsággal, az árnyék a sötét komorságával. A homokozókat benőtte a gaz, eredeti céljukat elveszítették, némelyikekbe szemetet dobálnak. A padokon a lakók által nem kívánt alakok is fel-fel bukkannak. Tehát a park már nem a régi. Azonban a lakók egy része továbbra is tölt időt a szabadban, a kisgyermekes szülők főleg a játszótéren, a kutyások a házak között. Ezáltal azonos érdeklődési körű emberek tudnak alkalmanként találkozni, de átfogó, generációkon átívelő kapcsolatok kialakulására alkalmas tér nincs. Ez adta az ötletet, hogy a gázfogadó épülete egy mindenféle embereket befogadó, közösségi funkciót kapjon, ami teret biztosítana és egyediségével új erőt adhatna a lakótelepi közösségi életnek.



Tervezésünk megkezdése előtt tehát mindenképpen meg szeretnénk volna közelebbről ismerni a gázfogadó közvetlen környezetét, a lakótelepet és az ott lakókat, illetve arra járókat. Közös arra jutottunk, hogy egy ilyen apró belső terű építmény újragondolásánál fontos szempont a lakók véleménye, hiszen számukra tervezzük, az ő használatukban lesz. Úgy éreztük, hogy egy, a közösség számára tervezett funkció akkor lehet igazán az ott lakóké, ha valamilyen formában ők is részt vehetnek a tervezési folyamatban. Hamar kialakult tehát, hogy a közösségi tervezés felől szeretnénk megközelíteni a feladatot. Ezért összeállítottunk egy kérdőívet, amivel kimentünk a lakótelepre, és igyekeztünk minél több emberrel beszélgetni. Elsősorban a házak közötti park használatáról kérdeztük őket, hogy szívesen töltenek-e ott időt, illetve mit tartanak pozitívnak és negatívnak a parkon. Az ott lakók többsége alapvetően szereti a környéket, főleg a sok növényt a parkban. Azonban használhatósági szempontból már sokaknál akadnak hiányosságok. Sokan kifogásolták, hogy elhanyagolt, a növények elburjánzottak, nincs igazán sok funkció, ami miatt sok időt lehetne tölteni a parkban. A kutyások csak a kutyasétáltatás miatt jönnek le, a családok csak a játszótér miatt. Több ember is volt, aki csodálkozott amikor a parkról kérdeztük, nem tudták milyen parkról beszélünk. Tehát a házak közötti tér az azt használók szemében is elvesztette igazi köztér jellegét, inkább csak egy átjárásra szolgáló növényekkel tarkított terep.

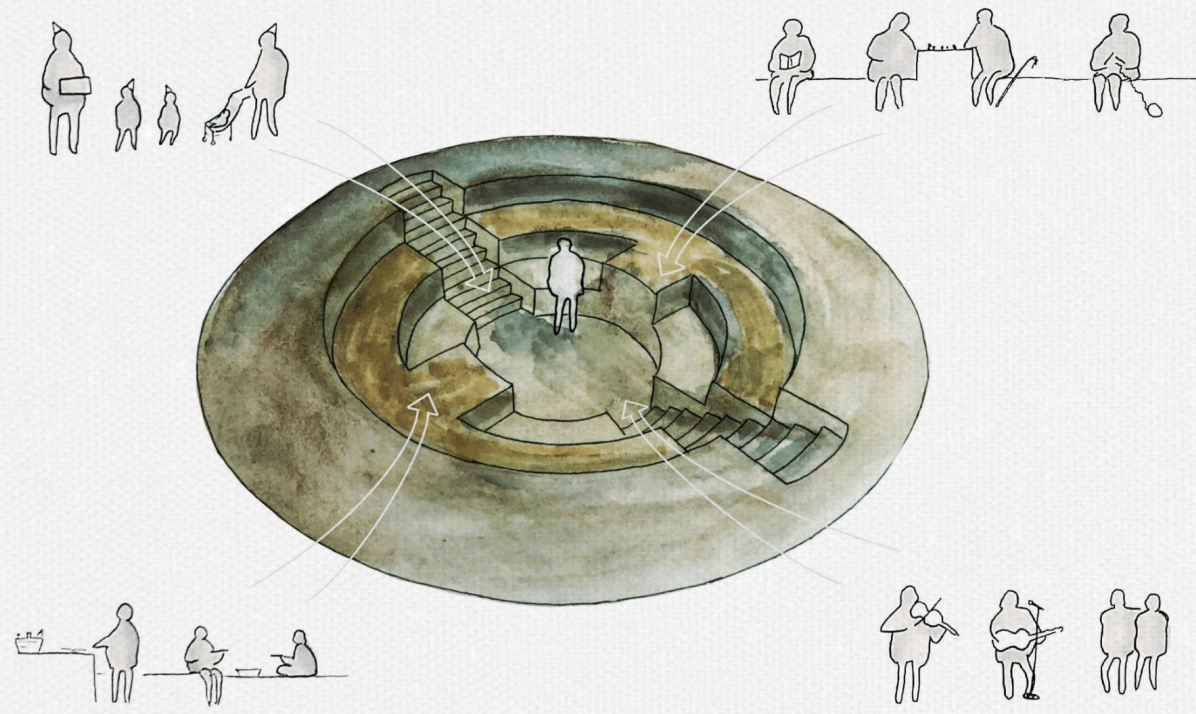




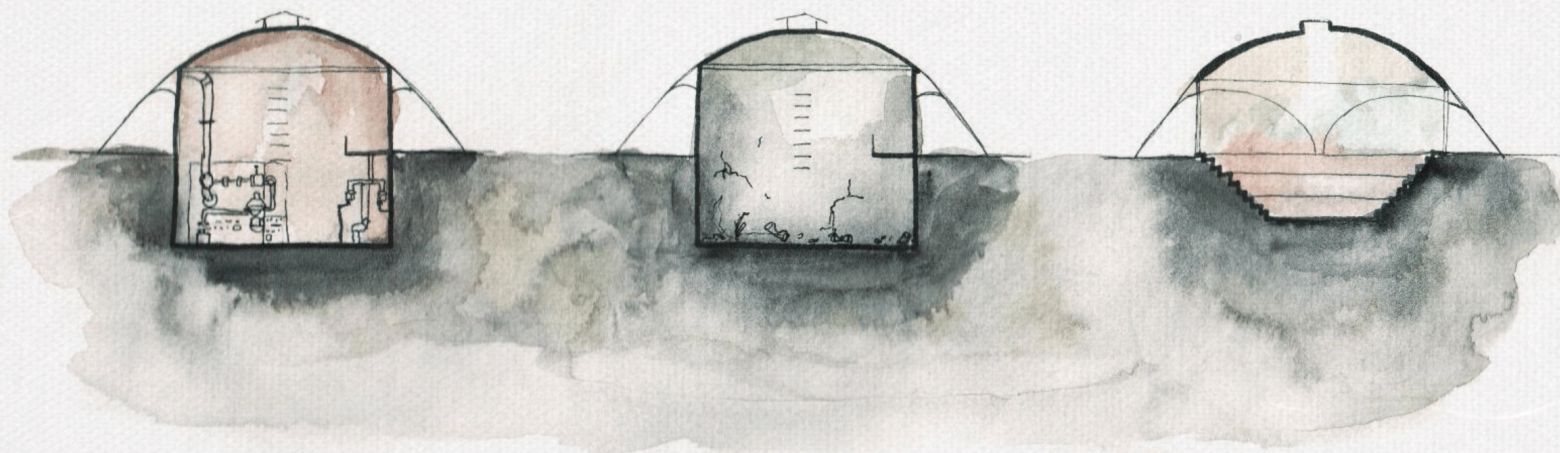
Emellett arról is beszélgettünk az ott lakókkal, hogy van-e valami közösség a lakótelepen, tartják-e szomszédaikkal a kapcsolatot. Erre a legtöbben azt válaszolták, hogy a szomszédaikat látásból ismerik, de nem igazán van erős kapcsolat. A régóta itt lakók sokat emlegették, hogy régen milyen jó társasági élet volt a parkban, akkoriban az emberek jobban keresték egymás társaságát. Beszéltünk egy férfival, aki lakatosként dolgozik, emiatt a környék lakosainak jelentős részével lépett már kapcsolatba. Őt többször is láttuk ugyanazon a padon üldögélni, újságot vagy könyvet olvasni. Kiemelte, számára jobb kint, napsütésben, a fák ölében ücsörögni, olvasni, mint bent tévézni. Már a hetvenes években is a kísérleti lakótelepen élt, és emlékei szerint nagyobb élet folyt a parkban, amit ő hiányol. Ezt a nosztalgikus képet tárta elénk egy nyugdíjas házaspár is, akik szintén a kezdetek óta a lakópark törzsgyökeres lakosai. Velük kertészkedés közben tudtunk szóba elegyedni. Kifogásolták a park karbantartását, ami kérdéses, hogy kinek is a feladata. A lakók érdekében áll a kellemes környezetben való közlekedés, sétálás, mégis közterület, így nehéz átlátni, tulajdonképpen kinek a feladatkörébe tartozik. Volt olyan lakó is azonban, aki szereti, hogy mindenki élheti a saját életét a levegős parkban, és nem kell feltétlenül kommunikálni másokkal. Sokan pedig vágytak volna valamiféle közösségi életre, azonban a hektikus életvitelükből adódóan nem tudtak volna igazán bevonódni programokba.

Végül a gázfogadó épületéről is megkérdeztük a lakótelepen élőket, hogy van-e személyes élményük az épülettel kapcsolatban. Arról is megpróbáltuk érdeklődni, hogy ha egy funkciót kaphatna a gázfogadó, ők mit látnának szívesen az épületben. Az olvasó úr könyvcserés pontot ajánlott, de a legtöbb ember hirtelen nem tudta, mit lehet egy ilyen építményben elképzelni. Többeknek felvetettük a saját ötletünk, ami a régi homokozók felhasználásával egy közösségi kert létesítése lenne. Erre az ötletre nagy részben pozitív visszajelzést kaptunk. Volt, aki támogatta, de nem tudta volna elképzelni, hogy aktívan részt vegyen benne. Volt azonban, aki kifejezetten lelkes volt, több anyuka is, hiszen a városban felnövő gyerekek láthatnák, hogyan teremnek a zöldségek, és részt is vehetnének a gondozásukban. Többen mondták, hogy részt is vennének ilyen kertészkedésben, fűszernövényeket, egyéb hasznosítható növényeket képzeltek el. Emellett többen is mesélték, hogy egykor felfutottak a gázfogadó tetejére, mikor fiatalabbak voltak, és a mai napig látnak erre a kihívásra jelentkező kamaszokat.

Ezeknek a beszélgetéseknek a hatására jutottunk arra, hogy három különböző irányzatot rajzoltunk fel a gázfogadó hasznosítására, amelyről a lakótelepre újból visszatérve megkérdeztük a lakók véleményét is. Egy felmászós, gyerekek által használt teret, a parkban általunk tervezett közösségi kerthez való konyhát, illetve egy könyvolvasós kuckót vizionáltunk. A visszajelzések vegyesek voltak, mindenkinek másfelé húzott a szíve, így kissé tanácstalanok maradtunk. Alapvetően a közösségi tér mindenkinek tetszett, a pontos funkcionál voltak különböző vélemények. Volt, aki szívesebben használná a visszahúzódó, olvasós kuckót, volt, akinek a közös konyha tetszett jobban. Ebből végül arra a következtetésre jutottunk, hogy egy szabadabb, sokféle képpen használható teret hozunk létre a lakók számára, amiben mindenki megtalálhatja a számára vonzó funkciót. Így született meg a végleges koncepciónk a mindenkit befogadó térről, ahol lakógyűlésektől kezdve, klubok találkozáján át, születésnap zsúrokat, piknikeket is lehet tartani.



Az épület újragondolásánál fontos kérdésként vetült fel bennünk, hogy át akarjuk-e építeni, és ha igen, mennyire. Mik az átalakításnak a határai, amit egy ilyen jellegzetes, emblemikus forma elbír, de mégis megoldást tud nyújtani egy teljesen más funkciónak? Mitől lesz a lakók számára hívogató, befogadó? A beton héjszerkezetet mindenképp komolyabb beavatkozás nélkül meg szeretnénk volna őrizni. A korábbi közösségi kert látványskiccén feltüntetett növényvel befuttatott héjszerkezet látványa több lakó számára szimpatikus volt, így annak az ötletét megtartottuk. A héjszerkezet bizonyos részein megtelepedett mára a moha, a futónövények pedig tovább oldanák a beton szigorúságát. A gázfogadó belsőjével kapcsolatban kissé szkeptikusak voltunk: szűkösnek bizonyult egy nagyobb közösséget befogadó funkcióhoz. A tömör falak egy sötét medret zártak közre, elmesélésünk alapján egy-egy lakó kissé el is rettent attól, hogy egyáltalán valaha lemerészkedjen, a bezártság, sötétség, és a földre való leereszkedés okán. Ezt az izoláltságot végül azzal oldottuk fel, hogy a tartószerkezeti csekély szereppel bíró fal helyére egy nagyobb átmérőjű kör mentén eltolható üveglakkal lehatárolt nyitott teret hoztunk létre. A szerkezet tiszta geometriájából kiindulva az eredeti fal mentén lekanyarodó lépcsőt átalakítottuk egy körbefutó lépcsőzetesen ereszkedő lelátószerű térére. Az így létrejött centrális térre kívül is tettünk utalást, a gázfogadó épületét körbe ölelő beton körgyűrű elképzelésével, ami tovább tágítja az épületet. A belső centrális teret oldja az egy tengelyen végigfutó közlekedő lépcső. A funkció kérdésénél pedig arra jutottunk, hogy akkor lenne valóban igazán hasznosítható a lakók által a közösségi tér, ha nem lenne konkrétan berendezve, hanem csak teret biztosítana a sokféle programra, különböző korosztályú, és érdeklődésű emberek számára. Így a közlekedő lépcsőre merőleges tengelyen két tágas tárolót terveztünk, melyek akár asztalként vagy pultként szolgálhatnak, illetve felhajtvva más-más dolgok tárolására használhatnak fel a lakók.



A gázfogadó környezetét tekintve pedig lényegesnek találtuk, hogy az arra nyitott lakók részt tudjanak venni a lakótelepet összefogó park alakításában, illetve ezt látva minél több lakos felelősséget vállaljon a környezete formálásában. Erre remek lehetőséget nyújtott a most már céltalan, szeméttel megtelt beton karikák újraértelmezése. A hengereket a földből kiemelve magasságásokat képzeltünk el, melyeket egy-egy lakó, vagy egy-egy csapat jelentkező gondolhatna. A kertészkedés, és a lehetőség, hogy beavatkozhasanak a park látványának változtatására, aktivitásra buzdíthatja a lakókat, illetve az emberek közötti párbeszéd, kapcsolatok kialakulását is elősegítheti. A gázfogadó környezetében éppen hiányos a betonból épült körgyűrűk a száma, így oda is helyeznénk párat, ezzel is összefogva a parkot egy egészé, és arra csalogatva a lakókat. Némelyik magasabbra emelt beton hengert bedeszkáznánk, hogy a fiatalok bandázhasanak rajta, vagy egy-egy napos részen fekvésre, napozásra is alkalmas legyen egy munkából jövő, megpihenő lakos számára.



A fent részletezett építészeti beavatkozások segítségével igyekeztünk a lakók számára megteremteni azt a parkot, környezetet, ami a közösségi életükre pozitív hatással lehet. A lakókkal folytatott beszélgetések megmutatták, hogy habár önállóan nem kezdeményeznek nagyobb, környezetüket alakító projekteket, de örömmel részt vennének ilyenekben, ha lehetőség adódna rá. A beszélgetés sokak érdeklődését felkeltette mind a gázfogadó, mind a környezet alakítása iránt, és az is látszott, hogy az emberek nagy része szívesen eljátszik lehetséges funkciók gondolatával. Számunkra pozitív tapasztalat volt, mennyien szóba elegyedtek velünk. Könnyedén lehetett beszélgetést kezdeményezni idegen emberekkel, nyitottak voltak a különböző építészeti ötletekre, elmondták véleményüket. Ez is azt mutatja, hogy az építészet milyen szorosan kapcsolódik a közösségekhez, az emberekhez, akiknek tervezünk. Fontos, hogy mint tervező ne csak a tervezés helyszínét ismerjük meg közelebbről, hanem az ott lakókat, a leendő épület használóit, illetve az ő igényeiket. Ezek ismeretében, a használók szemszögéből megközelítve a tervezést, közelebb lehet hozni az építészetet az emberekhez, az embereket az építészethez.

